

بررسی محتوای اطلاعاتی گزارش مشروط حسابرسی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران

دکتر غلامحسین مهدوی - استادیار حسابداری دانشگاه شیراز، ایران
علی غیوری مقدم - کارشناس ارشد حسابداری از دانشگاه شیراز، ایران

چکیده

هدف از پژوهش حاضر بررسی تأثیر گزارش مشروط حسابرسی بر روی قیمت و بازده سهام شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران است. در واقع هدف، پاسخگویی به این سؤال است که آیا گزارش مشروط حسابرسی برای استفاده‌کنندگان دارای محتوای اطلاعاتی است یا خیر؟ روش پژوهش مورد استفاده در این مطالعه، روش شبه تجربی با طرح پس رویدادی است که به موجب آن دو گروه تجربی و کنترل متشکل از ۷۰ شرکت بورسی، که بر اساس نمونه‌گیری جفتی انتخاب شدند، جهت دستیابی به هدف پژوهش در بازه زمانی ۱۳۸۵-۱۳۸۶ مورد بررسی قرار گرفتند.

یافته‌های پژوهش بیانگر نبود وجود تفاوت معنی‌دار بین بازده غیرعادی حاصل از انتشار گزارش مشروط و مقبول حسابرسی است. به عبارت دیگر، با استناد به نتایج مزبور می‌توان ادعا کرد که گزارش مشروط حسابرسی نسبت به گزارش مقبول برای استفاده‌کنندگان، دارای محتوای اطلاعاتی افزون بر سایر گزارش‌ها نیست.

واژه‌های کلیدی: محتوای اطلاعاتی، مدل بازار، گزارش مشروط حسابرسی، بورس اوراق بهادار تهران.

مقدمه

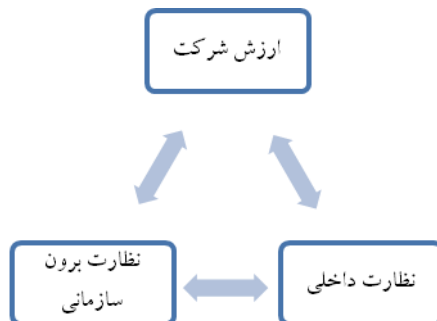
بحران ۱۹۲۹ که به موجب آن حسابداران به دلیل ارائه نکردن استانداردهای حسابداری به خصوص در زمینه همسانی رویه، مورد انتقاد شدید قرار گرفتند، سبب شد تا ارائه صورت‌های مالی حسابرسی شده به وسیله شرکت‌های سهامی، در بورس نیویورک ضرورت یابد. پس از این بحران، سازمان بورس نیویورک در سال ۱۹۳۳ برای اولین بار از همه شرکت‌هایی که درخواست پذیرش در بورس نیویورک را داشتند، خواست تا صورت‌های مالی حسابرسی شده ارائه کنند. در این حسابرسی، حسابرسان بایستی در مورد منصفانه بودن و رعایت اصل ثبات رویه اظهار نظر می‌کردند، و برای نخستین بار اعلام می‌داشتند که صورت‌های مالی طبق رویه‌های پذیرفته شده حسابداری تهیه شده‌اند [۲۵].

حسابرسی مستقل که به موجب بحران ۱۹۲۹ الزامی شد، به نظر قوش (۲۰۰۷)، اخیراً بطور شایانی به عنوان یک مکانیسم نظارت شرکتی مورد توجه قرار گرفته است. وی معتقد است، سیستم نظارت داخلی و برون‌سازمانی مکمل یا جانشین یکدیگرند و هر دو ارزش شرکت را تحت تأثیر قرار می‌دهند. قوش، همچنین بر وجود یک رابطه جانشینی بین این دو سیستم نظارتی تأکید کرد و بر وجود یک رابطه معنی‌دار بین سیستم نظارت داخلی و ارزش شرکت نیز اشاره داشت. در واقع حسابرسی یا نظارت مستقل، به دلیل تأثیری که می‌تواند بر ارزش شرکت‌ها داشته باشد از اهمیت بالایی برخوردار است. شکل ۱، روابط بین سیستم‌های نظارت داخلی، برون‌سازمانی و ارزش شرکت را نشان می‌دهد [۲۴].

وجود اطلاعات مالی قابل اتکا، یکی از لازمه‌های بشر جهت پیشرفت و تولید علم است. فرد سرمایه‌گذاری که تصمیم به خرید یا فروش سهام می‌گیرد، بانکداری که در مورد تأیید یک تقاضای وام تصمیم می‌گیرد، و دولتی که برای وصول درآمد مالیاتی به اظهارنامه‌های مالیاتی اتکا می‌کند، همگی بر اطلاعاتی تکیه می‌کنند که توسط دیگران تهیه شده است. در بیشتر موارد هدف‌های تهیه‌کنندگان اطلاعات با هدف‌های استفاده‌کنندگان از آن اطلاعات متفاوت است. نیاز به وجود حسابرسان مستقل در چنین استدلالی مستتر است، یعنی افرادی با صلاحیت

و صداقت حرفه‌ای که بتوانند مشخص کنند اطلاعات مالی که بر آن اتکا می‌شود تصویری مطلوب و کامل از واقعیت امر است یا خیر [۱]. افزون بر تضاد منافع بین تهیه‌کنندگان و استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی، دوری استفاده‌کننده از تهیه‌کننده صورت‌های مالی، پیچیدگی معاملات اقتصادی، و تأثیر مورد انتظار صورت‌های مالی بر روی تصمیم‌گیرندگان، عواملی جهت تقاضا برای حسابرسی محسوب می‌شوند. بنابراین، به دلیل نیاز به حسابرسی و همچنین به دلیل اینکه گزارش حسابرسی پل ارتباطی بین حسابرس و استفاده‌کنندگان از آن محسوب می‌شود، این گزارش بایستی از دید استفاده‌کنندگان، قابل فهم، عینی و منبع اطلاعاتی مربوط به شمار آید. ارتباط در اینجا به این معنی است که گزارش حسابرسی باعث تغییر در تصمیم‌ها شود، در غیراین صورت استفاده‌کنندگان به گزارش حسابرسی التفات نخواهند کرد. و منظور از تأثیر بر تصمیم‌گیری‌ها این است که گزارش حسابرسی دارای محتوای اطلاعاتی باشد، به عبارت دیگر بتواند بر تصمیم‌گیری‌های سرمایه‌گذاری، تصمیم‌گیری‌های اعتباردهی و قیمت سهام تأثیر بگذارد [۱۱].

شکل ۱: ارتباط بین ارزش شرکت، نظارت داخلی و برون‌سازمانی

بحث مربوط به محتوای اطلاعاتی گزارش حسابرسی یا نظارت برون‌سازمانی و تأثیر آن بر ارزش شرکت و تصمیم‌گیرندگان، می‌تواند برای مجامع وضع‌کننده استانداردها، سازمان بورس اوراق بهادار، شرکت‌ها، سرمایه‌گذاران و پژوهشگران از اهمیت بسزایی برخوردار باشد. چرا

که آگاهی از این موضوع مهم می‌تواند فرآیند تصمیم‌گیری را تسهیل کند. به این جهت، پژوهشگران در این مطالعه سعی دارند به طور خاص به بررسی محتوای اطلاعاتی گزارش مشروط حسابرسی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران بپردازند.

پیشینه پژوهش

شباهنگ و خاتمی (۱۳۷۷) در پژوهشی به بررسی تأثیر اظهارنظر کارشناسان مستقل، که به صورت شروط حسابرسی بر صورت‌های مالی سالانه شرکت‌ها عنوان شده بود، روی قیمت سهام و همچنین تحلیل گران مالی و کارگزاران بورس اوراق بهادار تهران پرداختند. آنان جهت ارزیابی تأثیر گزارش مشروط حسابرسی بر روی قیمت سهام، روش مطالعه رویدادی را به کار گرفته و در این راستا از مدل بازار جهت محاسبه سود غیرعادی بهره جستند. نتیجه این بررسی نشان دهنده وجود رابطه بین شروط حسابرسی و قیمت سهام بود. همچنین، نتایج نشان داد که کارگزاران گزارش‌های مشروط حسابرسی را در تصمیم‌گیری‌های مالی خود مورد توجه قرار نمی‌دهند [۵].

حساس یگانه و مدنی (۱۳۸۳) در پژوهشی با عنوان "تأثیر گزارش حسابرسی مستقل در تصمیم‌گیری اعتباردهندگان (بانک‌های ایران)" به بررسی محتوای اطلاعاتی گزارش حسابرسی پرداختند. پژوهشگران دریافتند که ارتباط معنی‌داری بین تصمیم‌گیری‌های اعطای اعتبار و گزارش حسابرسی وجود ندارد. نبود مدل مناسب تصمیم‌گیری در سیستم اعتباری موجب استفاده نکردن از گزارش حسابرسی مستقل در تصمیم‌گیری اعطای اعتبار می‌شود. بین مبلغ اعتبار، نوع اعتبار و شخصیت متقاضی اعتبار و گزارش حسابرسی ارتباط معنی‌داری وجود دارد. همچنین، حساس یگانه و مدنی دریافتند که دیدگاه اعتباردهندگان مختلف در خصوص بکارگیری گزارش حسابرسی مستقل در تصمیم‌گیری اعطای اعتبار یکسان است [۳].

حساس یگانه و قاسمی (۱۳۸۴) در پژوهشی به بررسی محتوای اطلاعاتی کسری ذخایر مورد اشاره در گزارش حسابرسی پرداختند. نتایج نشان داد که بین تغییرات قیمت سهام و تغییرات تعداد بندهای گزارش حسابرس مستقل در مورد کسری ذخایر شرکت رابطه معنی داری وجود ندارد. همچنین، بین تغییرات قیمت سهام و تغییرات مبلغ کسری ذخایر مورد اشاره در گزارش حسابرس مستقل شرکت رابطه معکوس وجود دارد و افشای مبلغ برآوردی کسری ذخایر حسابداری در گزارش حسابرس مستقل در تصمیم‌گیری کارشناسان و کارگزاران بورس اوراق بهادار تهران و تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران مؤثر است [۲].

باسکین (۱۹۷۲) در پژوهشی محتوای اطلاعاتی شرط مربوط به ثبات‌رویه را در بورس نیویورک مورد بررسی قرار داد. وی روش پژوهش خود را بر مبنای تئوری بازار کارا تعیین کرد و در این راستا از مدل بازار نیز بهره جست. نتیجه پژوهش باسکین نشان داد که شرط مربوط به ثبات‌رویه در گزارش حسابرسی برای اکثر استفاده‌کنندگان دارای محتوای اطلاعاتی نیست [۱۶].

فیرس (۱۹۸۰) در پژوهشی به بررسی تأثیر انواع معینی از گزارش‌های مشروط حسابرسی بر روی تصمیم‌گیری‌های مربوط به پرداخت وام بانک‌ها و تحلیل‌گران اعتبار، در بریتانیا و ایرلند پرداخت. جهت انجام پژوهش، یک مجموعه از صورت‌های مالی به همراه یکی از چهار نوع گزارش مشروط حسابرسی برای یک نمونه بزرگ از بانک‌ها و تحلیل‌گران اعتبار فرستاده شد. نتایج نشان داد که دو نوع از شروط حسابرسی، یعنی شرط مربوط به تداوم فعالیت و ارزشیابی دارایی‌ها دارای تأثیر معنی‌داری بر روی تصمیم‌گیری‌های وام‌دهی و تعیین اعتبار بودند [۲۲].

هوتون (۱۹۸۳) در یک پژوهش تجربی، تأثیر گزارش حسابرسی، بر روی فرآیند تصمیم‌گیری و نتیجه تصمیم‌گیری‌های پرداخت وام به وسیله بانک‌های استرالیایی را مورد بررسی قرار داد. نتایج پژوهش وی نشان داد که هیچ یک از گزارش‌های مشروط و بدون شرط

و همچنین ارائه یا ارائه نکردن گزارش حسابرسی به همراه صورت‌های مالی نمی‌تواند تأثیر معنی‌داری بر روی فرآیند تصمیم‌گیری و نتیجه تصمیم داشته باشد [۲۷].

روبرتسون (۱۹۸۸) تأثیر استفاده از اصطلاحات و واژگان متفاوت در شش نوع گزارش حسابرسی را بر روی عکس‌العمل تحلیل‌گران مالی مورد بررسی قرار داد. نتیجه پژوهش نشان داد که تحلیل‌گران مالی بین انواع اصطلاحات مختلف مانند "به استثنای"، "با توجه به" و گزارش‌های غیرمشروط تفاوت معنی‌داری قائل نمی‌شوند. همچنین، گزارش‌هایی که از عبارت "به استثنای" استفاده می‌کنند نسبت به دیگر گزارش‌ها در رتبه بالاتری قرار می‌گیرند و تحلیل‌گران این گزارش‌ها را بهتر درک می‌کنند [۳۰].

آمین و همکاران (۱۹۹۴) در آمریکا به ارزیابی محتوای اطلاعاتی گزارش مشروط حسابرسی برای شرکت‌های خارج از بورس پرداختند. آن‌ها برای محاسبه بازده عادی و غیرعادی از مدل بازار استفاده کردند. نتایج نشان دهنده وجود عکس‌العمل منفی بازار قبل از تاریخ اعلان اظهارنظر مشروط و نبود عکس‌العمل منفی معنی‌دار در دوره بعد از اعلان گزارش مشروط بود [۱۲].

چن و زائو (۲۰۰۰) در بورس اوراق بهادار شانگهای در دوره ۱۹۹۵-۱۹۹۷ به ارزیابی تأثیر گزارش مشروط و غیر مشروط همراه با بند توضیحی حسابرسی بر روی قیمت سهام و بازده پرداختند. آن‌ها جهت محاسبه بازده غیرعادی از مدل بازار استفاده کردند. نتیجه پژوهش حاکی از آن بود که بین گزارش‌های مذکور و بازده غیرعادی یک رابطه منفی معنی‌داری وجود دارد. همچنین نتیجه نشان داد که بین عکس‌العمل بازار نسبت به هر یک از این گزارش‌ها تفاوت معنی‌داری وجود ندارد [۱۸].

سلطانی (۲۰۰۰) در پژوهشی به بررسی محتوای اطلاعاتی گزارش حسابرسی در فرانسه پرداخت. وی به روش مطالعه رویدادی و با استفاده از مدل بازار جهت محاسبه بازده غیرعادی، نشان داد که در تاریخ نزدیک به تاریخ انتشار گزارش حسابرسی، بازده غیرعادی منفی و

معنی‌داری وجود دارد. همچنین، سلطانی دریافت که تکرار گزارش مشروط حسابرسی برای سال دوم نیز دارای محتوای اطلاعاتی است [۳۲].

پوچیتا و همکاران (۲۰۰۴) در اسپانیا، عکس‌العمل بازار سرمایه را در مقابل گزارش مشروط حسابرسی، با استفاده از روش مطالعه رویدادی مورد بررسی قرار دادند. آنان به این نتیجه رسیدند که گزارش مشروط حسابرسی برای استفاده‌کنندگان ارزش اطلاعاتی ندارد [۲۹].

هروین و همکاران (۲۰۰۷)، در پژوهشی با هدف ارزیابی ارزش افزوده گزارش حسابرسی، به بررسی محتوای اطلاعاتی گزارش‌های حسابرسی پرداختند که از بابت فرض تداوم فعالیت مشروط شده بود. پژوهشگران به این نتیجه رسیدند که در کوتاه‌مدت، گزارش مذکور دارای بار اطلاعاتی نیست. اما نتایج بررسی میان‌مدت این موضوع، بیانگر وجود یک عکس‌العمل منفی معنی‌دار بازار در دوره ۱۲ ماه پیش از افشای گزارش مشروط و عدم وجود عکس‌العمل بازار در دوره ۱۲ ماه بعد از افشا بود [۲۶].

الثانییت و همکاران (۲۰۰۸)، با هدف ارزیابی محتوای اطلاعاتی گزارش مشروط حسابرسی در بورس اوراق بهادار اردن، تأثیر گزارش مشروط حسابرسی را بر قیمت سهام مورد بررسی قرار دادند. نتیجه پژوهش آنان نشان دهنده نبود تأثیر گزارش مشروط بر قیمت سهام بود [۱۱].

اظهار نظر حسابرسی

گزارش حسابرسی وسیله‌ای است که از آن طریق حسابرس، نظر خود را در باب قابلیت اعتماد صورت‌های مالی به استفاده‌کنندگان از آن گزارش منتقل می‌کند [۱۱]. گزارش و اظهار نظر حسابرسی را می‌توان به صورت زیر تبیین کرد:

محصول نهایی حسابرسی یک واحد تجاری، گزارشی است که در آن، حسابرسان نسبت به صورت‌های مالی صاحبکار ارائه می‌کنند. شهادت‌دهی حسابرسان در قالب

اظهارنظر حرفه‌ای آن‌ها بیان می‌شود. شهادت بیانگر اظهارنظر و عقیده حسابرس در رابطه با میزان انطباق اطلاعات گزارش شده با معیارهای از قبل تعیین شده است. شهادت‌دهی عبارت است از گزارش قضاوتی، بر مبنای شواهد متقاعدکننده، توسط فردی مستقل، ذیصلاح و مطلع، در خصوص درجه انطباق تمامی جوانب بااهمیت اطلاعات حسابداری گزارش شده توسط یک بنگاه با معیارهای از قبل تعیین شده [۱۰].

بنابراین، مهم‌ترین و با ارزش‌ترین خدمت حرفه‌ای حسابرس، اظهارنظر مستقل و کارشناسانه درباره مطلوبیت صورت‌های مالی است. خلاصه انواع اظهارنظر حسابرسان بر طبق استانداردهای حسابرسی ایران، به شرح زیر است:

نظر مقبول: باید در مواردی اظهار شود که حسابرس به این نتیجه برسد صورت‌های مالی، از تمام جنبه‌های بااهمیت، طبق استانداردهای حسابداری به نحو مطلوب ارائه شده است. نظر مقبول همچنین به طور ضمنی بیانگر آن است که هر گونه تغییر در اصول و رویه‌های مبتنی بر استانداردهای حسابداری و آثار آن‌ها، به نحوی مناسب تعیین و در صورت‌های مالی درج و یا افشا شده است [۶].

نظر مشروط: باید هنگامی اظهار شود که حسابرس نتیجه‌گیری می‌کند نظر مقبول نمی‌تواند اظهار شود، اما اثر هر گونه عدم توافق با مدیریت یا محدودیت در دامنه رسیدگی چنان بااهمیت و فراگیر (اساسی) نیست که مستلزم اظهارنظر مردود یا عدم اظهارنظر شود. نظر مشروط باید با عبارت "به‌استثنای" آثار موضوع مورد شرط، اظهار شود [۶].

عدم اظهارنظر: باید هنگامی ارائه شود که اثر احتمالی محدودیت در دامنه رسیدگی یا ابهام چنان بااهمیت و فراگیر (اساسی) باشد که حسابرس نتواند نسبت به صورت‌های مالی اظهارنظر کند [۶].

نظر مردود: باید هنگامی ارائه شود که اثر عدم توافق بر صورت‌های مالی چنان بااهمیت و فراگیر (اساسی) است که حسابرس به این نتیجه برسد که گزارش مشروط برای افشای ماهیت گمراه‌کننده یا ناقص صورت‌های مالی، کافی نیست [۶].

محتوای اطلاعاتی

اطلاعات را می‌توان بدین گونه تعریف کرد، داده‌هایی که می‌تواند بر گیرنده آن اثر شگرف بگذارد. گذشته از این اطلاعات باید عدم اطمینان را کاهش دهد، به تصمیم‌گیرنده پیامی بدهد که ارزش آن از هزینه جمع‌آوری آن اطلاعات بیشتر باشد و بتواند به صورت بالقوه بر تصمیم‌هایی که فرد می‌گیرد اثر بگذارد [۲۵].

بنابراین، اطلاعاتی که از ویژگی‌های بالا برخوردار باشند دارای محتوا خواهد بود. بیور، محتوای اطلاعاتی را به عنوان تغییر در انتظارات مربوط به نتیجه یک رویداد تعریف می‌کند. با توجه به این مفهوم، گزارش مشروط حسابرسی هنگامی دارای محتوای اطلاعاتی است که انتظارات سرمایه‌گذاران در مورد توزیع احتمال بازده (قیمت) آینده اوراق بهادار را تغییر دهد، و این تغییر باید به گونه‌ای باشد که باعث تغییر نقطه تعادلی قیمت جاری بازار شود. همچنین، بیور بیان می‌کند که نه تنها باید تغییر در انتظارات وجود داشته باشد بلکه باید این تغییر به اندازه کافی بزرگ باشد تا بتواند منجر به تغییر رفتار تصمیم‌گیرندگان شود. بنابراین، گزارش مشروط حسابرسی زمانی دارای محتوای اطلاعاتی است که نه تنها انتظارات سرمایه‌گذاران بلکه عرضه و تقاضای سهام را نیز تغییر دهد [۱۷].

مدل بازار

حسابرس هنگامی اظهارنظر مشروط ارائه می کند که حداقل در طی دوره مورد رسیدگی یک عدم قطعیت بااهمیتی که مدیریت نمی تواند یا مایل نیست آن را تقویم و در صورت های مالی منعکس کند، وجود داشته باشد. این عدم قطعیت ها ممکن است که قبل یا در زمان انتشار گزارش مشروط حسابرسی به صورت بازده (منفی) غیرعادی ظاهر شوند. در صورتی که بازده غیرعادی با انتشار گزارش مشروط حسابرسی همزمان شود، می توان چنین استدلال کرد که گزارش حسابرسی دارای محتوای اطلاعاتی است [۱۹].

وجود بازده غیرعادی حاصل شده حول تاریخ انتشار گزارش مشروط، بر وجود محتوای اطلاعاتی اضافی ناشی از این گزارش دلالت خواهد کرد. بنابراین، قدرت آزمون محتوای اطلاعاتی گزارش به تاریخ رویداد و تأثیر سایر متغیرها بر بازده غیرعادی، بستگی خواهد داشت [۱۹].

مشابه با پژوهش ایلویوت (۱۹۸۲)، در این پژوهش سه عامل عمده از عواملی که به عنوان سایر متغیرها بر روی بازده تأثیر می گذارند شامل ویژگی های صنعت، درآمدهای غیرمنتظره و متغیرهای کلان اقتصادی، اعمال کنترل می شود. جهت کنترل ویژگی های صنعت و درآمدهای غیرمنتظره، از نمونه گیری جفتی (جفت کردن تطبیقی) استفاده می شود. معیارهای مورد استفاده در این راستا عبارتند از: میزان فروش، دارایی ها، سود خالص، سود انباشته و سود سهام. به همین منظور، دو گروه تجربی و کنترل که از بابت معیارهای پیش گفته از لحاظ آماری با هم تفاوت معنی داری نداشته باشند، از بین شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران انتخاب خواهند شد [۲۰]. شایان ذکر است که گروه تجربی از میان شرکت های دارای گزارش مشروط حسابرسی و گروه کنترل از میان شرکت های دارای گزارش مقبول انتخاب می شوند.

کینگ (۱۹۶۶) در پژوهشی نشان داد عامل بازار (متغیرهای کلان اقتصادی) تأثیر معنی داری بر روی قیمت سهام دارد [۲۸]. بنابراین، جهت کنترل تأثیر این عامل بر بازده اوراق بهادار نیز از

مدل بازار استفاده خواهیم کرد. در واقع با وارد کردن عامل بازار به عنوان یک متغیر پژوهش، تأثیر آن کنترل خواهد شد [۲۰].

فرض اصلی در این مدل بر پایه این قرار می‌گیرد که تغییر در بازده اوراق بهادار به سبب تغییر در بازده کل بازار صورت می‌گیرد [۲۵]. مدل بازار به شرح زیر است:

$$R_{i,t} = \alpha_i - \beta_i R_{m,t} + \mu_{i,t}$$

که در آن $R_{i,t}$ بازده سهم i در دوره t ، $R_{m,t}$ بازده پرتفوی بازار در دوره t ، $\mu_{i,t}$ جمله باقی مانده از سهام i در دوره t ، α_i مقدار ثابت و β_i عبارت از ریسک سیستماتیک است [۲۹].

تاریخ رویداد

جهت ارزیابی محتوای گزارش مشروط حسابرسی، نیاز است که ابتدا تاریخ وقوع این رویداد مشخص شود تا بتوان تأثیر آن را بر روی بازده اوراق بهادار حول همان تاریخ مورد بررسی قرار داد. تعیین زمان مناسب جهت ارزیابی تأثیر وقوع رویداد مذکور بر روی بازده اوراق بهادار به زمان آگاهی استفاده‌کنندگان از اطلاعات حاضر در بازار بستگی دارد. به طور کلی، نمی‌توان تاریخ دقیق وقوع رویداد مذکور را تعیین کرد [۲۰].

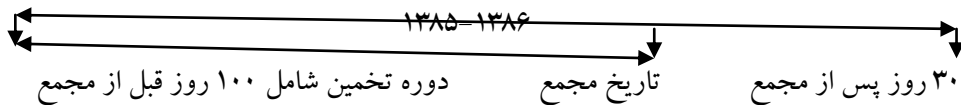
با توجه به دستورالعمل اجرایی افشای اطلاعات شرکت‌های ثبت شده نزد سازمان بورس اوراق بهادار تهران تاریخ وقوع رویداد افشاء گزارش مشروط حسابرسی به شرح زیر تعیین می‌شود.

«ناشر بورسی (ناشری که اوراق بهادار آن در بورس پذیرفته شده باشد) مکلف است گزارش‌ها و صورت‌های مالی زیر را مطابق استانداردهای ملی و یا فرم‌هایی که توسط سازمان ارائه می‌شود، ظرف مهلت‌های مقرر تهیه و افشا نماید [۴].»

«صورت‌های مالی سالانه حسابرسی شده شرکت اصلی و تلفیقی گروه، حداقل ۱۰ روز قبل از برگزاری مجمع عمومی عادی و حداکثر ۴ ماه پس از پایان سال مالی [۴].»

با توجه به این دستورالعمل و با توجه به این موضوع که تا صورت‌های مالی در مجمع عمومی مورد بررسی قرار نگیرد برای عموم افشاء نخواهد شد، تاریخ افشای گزارش مشروط، تاریخ مجمع در نظر گرفته می‌شود.

به طور کلی جهت ارزیابی محتوای گزارش مشروط، بایستی بعد از تاریخ مجمع، بازده غیرعادی منبث از آن گزارش را برای دو گروه تجربی و کنترل محاسبه کرد و سپس در صورتی که بین بازده غیرعادی آن دو گروه تفاوت معنی‌داری وجود داشته باشد، می‌توان نتیجه گرفت که گزارش مشروط حسابرسی دارای محتوای اطلاعاتی است. محدوده زمانی پژوهش متناسب با شکل زیر خواهد بود.

روش پژوهش و گردآوری داده‌ها

این پژوهش کاربردی و از نوع شبه تجربی است. همچنین، از رویکرد پس‌رویدادی و طرح پس‌آزمون استفاده می‌شود. از این روش زمانی استفاده می‌شود که داده‌ها از محیطی که به گونه طبیعی وجود داشته یا از واقعه‌ای که بدون دخالت مستقیم پژوهشگر رخ داده، فراهم شود. به بیان دیگر، این روش برای انجام پژوهش‌هایی بکار می‌رود که پژوهش‌گر در جست و جوی علت یا علل روابط معینی است که در گذشته رخ داده و تمام شده است. بنابراین، این نوع طرح پژوهش از روایی بیرونی بالایی برخوردار است [۹].

در این پژوهش برای جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات، از روش کتابخانه‌ای استفاده می‌شود. برای جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز بخش مبانی نظری به گونه عمده از مجلات تخصصی لاتین، و برای گردآوری سایر داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز عمدتاً از طریق بانک‌های اطلاعاتی

سازمان بورس اوراق بهادار تهران، گزارش‌های هفتگی و ماهنامه سازمان بورس و نرم افزارهای دنا سهم، صحرا و تدبیر پرداز استفاده شده است.

بیان مسئله و فرضیه‌ها

استاندارد حسابداری شماره ۱ ایران با موضوع، "هدف صورت‌های مالی" بیان می‌دارد: هدف صورت‌های مالی، ارائه اطلاعاتی تلخیص و طبقه بندی شده درباره وضعیت مالی، عملکرد مالی و انعطاف پذیری مالی واحد تجاری است که برای طیفی گسترده از استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی در اتخاذ تصمیمات اقتصادی مفید واقع شود. صورت‌های مالی همچنین نتایج ایفای وظیفه مباشرت مدیریت یا حسابداری آنها را در قبال منابعی که در اختیارشان قرار گرفته است نشان می‌دهد [۷].

بخش ۲۰ استانداردهای حسابداری ایران، با عنوان "هدف و اصول کلی حسابداری صورت‌های مالی (تجدید نظر شده ۱۳۸۶)" با موضوع، هدف حسابداری صورت‌های مالی، آمده است که:

هدف حسابداری صورت‌های مالی این است که حسابرس بتواند در باره این که آیا صورت‌های مالی از تمام جنبه‌های بااهمیت، طبق استانداردهای حسابداری، تهیه شده است یا خیر، اظهار نظر کند. حسابداری صورت‌های مالی یکی از انواع خدمات اطمینان بخشی است. خدمت اطمینان بخش خدمتی است که طی آن حسابرس نظر خود را درباره حاصل ارزیابی یا اندازه‌گیری یک موضوع بر اساس معیارهای از پیش تعیین شده، برای افزایش اطمینان استفاده‌کنندگان مورد نظر، اظهار می‌کند [۶].

بیانیه شماره ۱ استانداردهای حسابداری ایران، بر لزوم افشای اطلاعات مورد نیاز استفاده‌کنندگان از صورت‌های مالی، جهت تصمیم‌گیری تأکید دارد. به دلایلی از قبیل جدایی مالکیت از مدیریت، دوری استفاده‌کنندگان اطلاعات از تهیه‌کنندگان اطلاعات، تضاد منافع بین تهیه‌کننده و استفاده‌کننده اطلاعات و غیره، دستورالعمل‌های سازمان بورس اوراق بهادار تهران (که در مباحث قبلی به آن اشاره شد)، شرکت‌های بوری را موظف می‌کند که قبل از ارائه اطلاعات به استفاده‌کنندگان، آن‌ها را توسط اشخاص خبره‌ای به نام حسابرس مستقل، حسابرسی کرده و سپس اطلاعات حسابرسی شده به ضمیمه اظهارنظر حرفه‌ای حسابرس را به استفاده‌کنندگان از اطلاعات ارائه کنند. از طرف دیگر، طبق استانداردهای حسابرسی ایران، هدف از حسابرسی صورت‌های مالی اظهارنظر در مورد انطباق تمام جنبه‌های بااهمیت این صورت‌ها با استانداردهای حسابداری است.

بنابراین، بحث اصلی پژوهش حاضر این است که آیا اطلاعات فراهم شده توسط حسابرسان در زمینه انطباق یا عدم انطباق جنبه‌های بااهمیت صورت‌های مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران با استانداردهای حسابداری ایران، مورد توجه استفاده‌کنندگان از صورت‌های مالی قرار می‌گیرد یا خیر؟ به عبارت دیگر، آیا گزارش حسابرس مستقل در مورد صورت‌های مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، برای استفاده‌کنندگان از آن صورت‌ها دارای بار یا محتوای اطلاعاتی هست یا خیر؟

به دلیل گستردگی بحث مذکور، ما در این پژوهش تنها به بررسی محتوای اطلاعاتی گزارش مشروط حسابرسی خواهیم پرداخت. بنابراین، مسأله اصلی پژوهش حاضر این است که آیا گزارش مشروط حسابرسی برای تصمیم‌گیرندگان، دارای بار اطلاعاتی مازاد بر صورت‌های مالی و یادداشت‌های همراه هست یا خیر؟

بر اساس سؤال پژوهش، مبانی نظری و پیشینه پژوهش، فرضیه پژوهش به شرح زیر است:

H₀: گزارش مشروط حسابرسی دارای محتوای اطلاعاتی است.

H₁: گزارش مشروط حسابرسی دارای محتوای اطلاعاتی نیست.

جامعه آماری، نمونه و دوره پژوهش

به منظور بررسی محتوای اطلاعاتی گزارش مشروط حسابرسی دو گروه تجربی و کنترل شامل ۷۰ شرکت، از بین شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار انتخاب شد. جامعه مورد بررسی شامل همه شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران برای دوره زمانی ۱۳۸۶-۱۳۸۵ است، که ابتدا از بین آن‌ها ۲۰۵ شرکت که صورت‌های مالی و اطلاعات مربوط به قیمت‌شان وجود داشت انتخاب شد. از بین ۲۰۵ شرکت ۵۴ شرکت دارای گزارش مقبول و بقیه دارای گزارش مشروط حسابرسی بود. از ۵۴ شرکت ۱۹ شرکت به دلیل نداشتن اطلاعات قیمت حول تاریخ مجمع از نمونه حذف شد. با توجه به اینکه شرکت‌های موجود در گروه کنترل (شرکت‌های دارای گزارش مقبول) به ۳۵ عدد کاهش یافت، ناگزیر از میان شرکت‌های موجود در گروه شرکت‌های با گزارش مشروط، ۳۵ شرکت از صنعت مشابه که از لحاظ متغیرهای پیش گفته جهت انجام نمونه‌گیری تطبیقی نزدیک‌ترین مقدار را با شرکت‌های گروه کنترل داشت، به عنوان گروه تجربی انتخاب شد. بنابراین، نمونه مورد بررسی به ۷۰ شرکت یا ۳۵ جفت کاهش یافت.

متغیرهای پژوهش

متغیرهای پژوهش به شرح زیر است:

بازده واقعی: با استفاده از این معادله می‌توان بازده واقعی را محاسبه کرد [۱۲].

$$R_{i,t} = \frac{(P_{i,t} + d_{i,t} - P_{i,t-1})}{P_{i,t-1}} \quad (1)$$

که در آن $R_{i,t}$ نشان دهنده بازده واقعی سهم i در دوره t ، $P_{i,t}$ قیمت سهم i در دوره t ، $d_{i,t}$ سود تقسیمی سهم i در دوره t و $P_{i,t-1}$ قیمت سهم i در دوره $t-1$ است.

بازده پرتفوی بازار: معادله محاسبه شاخص کل قیمت در بورس اوراق بهادار تهران که به تیبکس معروف است در زمان t به قرار زیر است:

$$R_{m,t} = \frac{\sum_{i=1}^n P_{i,t} \times q_{i,t}}{\sum_{i=1}^n P_{i,t-1} \times q_{i,t-1}} \quad (2)$$

که در آن $R_{m,t}$ بازده پرتفوی بازار در دوره t ، قیمت سهام i در دوره t ، $P_{i,t}$ ، تعداد سهام منتشره شرکت i در دوره t ، $q_{i,t}$ ، قیمت سهام i در دوره $t-1$ ، $P_{i,t-1}$ ، تعداد سهام منتشره شرکت i در دوره $t-1$ و n تعداد شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران است [۸].

بازده مورد انتظار: با در نظر گرفتن مسئله کنترل عامل بازار، از مدل زیر که به مدل بازار معروف است جهت محاسبه بازده غیرعادی استفاده خواهد شد. با وجود محدودیت‌های این مدل (از جمله فرض‌های اولیه آن) در میان پژوهش‌های گذشته از استقبال شایانی برخوردار بوده است، مانند بال و براون، ۱۹۶۸؛ فیرس، ۱۹۷۸؛ بانکز و کینی، ۱۹۸۲؛ سلطانی، ۲۰۰۰؛ پوچیتا و همکاران، ۲۰۰۴.

ابتدا با استفاده از معادله (۳)، α و β را تخمین زده و سپس با استفاده از $\hat{\alpha}$ و $\hat{\beta}$ برآوردی و معادله (۴) به محاسبه بازده مورد انتظار می‌پردازیم.

$$R_{i,t} = \alpha_i - \beta_i R_{m,t} + \mu_{i,t} \quad (3)$$

$$ER_{i,t} = \hat{\alpha}_i - \hat{\beta}_i R_{m,t} + \mu_{i,t} \quad (4)$$

که در آن $R_{i,t}$ بازده واقعی سهم i در دوره t ، $ER_{i,t}$ بازده مورد انتظار سهم i در دوره t ، $R_{m,t}$ بازده پرتفوی بازار در دوره t ، $\mu_{i,t}$ جمله باقی مانده از سهام i در دوره t ، α_i مقدار ثابت و β_i عبارت از ریسک سیستماتیک است [۲۹].

بازده غیرعادی: از طریق محاسبه تفاوت بین بازده واقعی سهام i با بازده مورد انتظار آن، می‌توان به بازده غیرعادی دست یافت [۱۱]. یعنی:

$$AR_{i,t} = R_{i,t} - ER_{i,t} \quad (5)$$

جهت انجام محاسبات مربوط به متغیرها، تخمین معادلات رگرسیون و انجام آزمون فرضیه‌ها از نرم‌افزارهای Excel 2007 و SPSS نسخه ۱۵ استفاده می‌شود.

یافته‌های پژوهش

همان طور که بیان شد در این پژوهش، جهت کنترل سایر متغیرها از نمونه‌گیری جفتی و مدل بازار استفاده شد. جهت انجام این کار ابتدا داده‌های مربوط به معیارهای مورد نظر جهت تطبیق گروه تجربی با گروه کنترل (یعنی، فروش، دارایی‌ها، سود خالص، سود انباشته و سود سهام) جمع‌آوری شد. بررسی اولیه این داده‌ها، با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه ۱۵ و رسم نمودار Q-Q، حاکی از نرمال نبودن آن‌ها بود. به همین دلیل برای آزمون معنی‌داری تفاوت معیارهای مذکور در دو گروه انتخابی، از آزمون ناپارامتریک دو نمونه‌ای مستقل من‌وینتی استفاده شد. نتایج این آزمون بر معنی‌دار نبودن تفاوت‌ها تاکید داشت (نگاره ۱)، به عبارت دیگر نتایج آزمون معنی‌داری، تطابق و تشابه دو گروه تجربی و کنترل مورد بررسی را مورد تایید قرار داد.

نگاره ۱: آزمون معناداری نمونه‌گیری جفتی

نوع آزمون	کل دارایی‌ها	سود انباشته	فروش	سود خالص	سود سهام
Mann-Whitney U	604	495	604	530	541
P-Value	0.920	0.168	0.920	0.333	0.401

قبل از انجام آزمون فرضیه، نیاز بود جهت برآورد بازده شرکت‌های مورد بررسی، معادله (۴) (مدل بازار) برای همه شرکت‌ها تخمین زده شود. نتایج این تخمین در نگاره ۲ ارائه شده است.

برای انجام آزمون معناداری تفاوت بازده غیرعادی در دو گروه تجربی و کنترل در ۳۰ روز پس از انتشار گزارش حسابرسان، از آزمون دو نمونه‌ای مستقل t استفاده شد. جهت انتخاب نوع

آزمون (پارامتری یا ناپارامتری) ابتدا نرمال بودن داده‌ها آزمون شد. هنگامی که آزمون‌های کلموگلروف-اسمیرنوف و شاپیرو-ویلک نرمال بودن داده‌های مورد بررسی را تأیید کرد، از آزمون پارامتری دو نمونه‌ای مستقل t جهت آزمون فرضیه پژوهش استفاده شد. فرضیه پژوهش، به دلیل امکان آزمون پذیری به صورت زیر بیان می‌شود:

$$H_0: \mu_1 = \mu_2$$

$$H_1: \mu_1 \neq \mu_2$$

μ_1 = میانگین تقاضا بازرده واقعی و بازرده پیش‌بینی شده برای گروه آزمایش.

μ_2 = میانگین تقاضا بازرده واقعی و بازرده پیش‌بینی شده برای گروه کنترل.

نتیجه آزمون فرضیه‌های پژوهش در نگاره ۳ آمده است.

نگاره ۲: تخمین مدل بازار برای شرکت های گروه آزمایش و کنترل

گروه آزمایش (گزارش مشروط)						گروه کنترل (گزارش مقبول)					
نماد	آلفا	بتا	آماره F	P	R2	نماد	آلفا	بتا	آماره F	P	R2
شاراک	-7903.49	1.03	797.42	0.000	0.81	شخارک	-	4.18	1444.0 2	0.000	0.89
تایرا	-744.53	0.12	186.84	0.000	0.66	کچاد	-4105.26	0.52	1816.4 1	0.000	0.95
ستران	-2358.09	0.91	241.09	0.000	0.71	والبر	-765.50	0.14	571.58	0.000	0.85
سپاها	-1387.81	0.66	397.41	0.000	0.80	کاما	-	2.63	988.89	0.000	0.83
تپکو	325.49	-0.02	172.00	0.000	0.64	خمهر	-406.41	0.06	355.60	0.000	0.78
شپاکسا	-306.03	0.08	1516.4 9	0.000	0.86	سصوفی	20929.98	-1.48	284.54	0.000	0.76
فاراک	-124.97	0.03	766.89	0.000	0.78	دفاارا	-	1.48	702.53	0.000	0.83
شکرین	-5402.12	0.86	1357.3 1	0.000	0.92	دلر	-742.93	0.21	566.22	0.000	0.84
فالوم	337.39	0.20	501.01	0.000	0.79	دارو	-606.66	0.20	594.87	0.000	0.84
دجابر	-8395.40	1.08	675.55	0.000	0.77	سکرما	11208.92	-0.55	1618.0 8	0.000	0.91
شکف	1648.60	-0.12	293.49	0.000	0.76	کفزوی	-1254.56	0.16	388.69	0.000	0.75

لخزر	-252.95	0.08	1632.1 0	0.000	0.87	خشرق	689.88	-0.05	1102.1 2	0.000	0.89
خرینگ	-128.33	0.02	2109.3 6	0.000	0.89	لیوتان	-2795.76	0.33	265.10	0.000	0.74
فسرب	1549.57	-0.13	284.29	0.000	0.73	خاذین	1039.60	-0.08	635.38	0.000	0.86
ختراک	-262.67	0.09	347.80	0.000	0.78	غبهوش	-955.82	0.24	502.88	0.000	0.80
فلوله	-3041.90	0.39	1040.1 8	0.000	0.89	خموتور	15156.54	-1.52	280.40	0.000	0.74
تکمبا	-575.88	0.14	361.18	0.000	0.80	دزهرای	-709.80	0.16	846.93	0.000	0.84
فرآور	- 44989.12	5.05	494.98	0.000	0.83	دتماد	-10.17	0.01	237.88	0.000	0.70
غشهد	-657.72	0.11	369.53	0.000	0.79	بنیرو	1895.93	-0.16	242.10	0.000	0.71
خاهن	2208.52	-0.11	381.30	0.000	0.80	چکارن	- 21380.72	2.57	405.86	0.000	0.76
مداران	-2767.66	0.32	530.76	0.000	0.85	دسینا	- 21380.72	2.57	405.86	0.000	0.76
دعبید	-1110.40	0.41	987.00	0.000	0.92	آکتور	1214.01	-0.10	1207.0 2	0.000	0.91
دکوثر	-7482.06	1.41	814.88	0.000	0.88	قنقش	-3332.10	0.47	470.73	0.000	0.75
کماسه	-1455.79	0.35	172.27	0.000	0.66	دشیمی	-741.67	0.12	679.92	0.000	0.84
خزامیا	10160.75	-0.32	222.83	0.000	0.70	کگاز	579.20	-0.04	324.93	0.000	0.74
خریخت	1230.47	0.00	284.48	0.000	0.80	داسوه	- 18504.90	2.12	406.56	0.000	0.76
پسهند	4352.41	-0.28	223.09	0.000	0.71	فوکا	-68.38	0.01	1211.0 0	0.000	0.83
کبافق	245.69	-0.01	216.44	0.000	0.64	چکاوه	-2290.81	0.47	423.85	0.000	0.80
دیران	-1777.48	0.20	864.78	0.000	0.85	دفرا	- 12684.92	1.48	702.53	0.000	0.83
غنوش	474.84	-0.03	520.07	0.000	0.76	شکلر	28.13	0.00	604.15	0.000	0.80
کروی	-1455.79	0.35	172.27	0.000	0.66	کطیس	2400.82	-0.22	251.67	0.000	0.71
تکشا	646.11	-0.04	644.55	0.000	0.81	کمنگنز	-383.96	0.07	560.54	0.000	0.84
خسپا	9356.69	-0.59	281.73	0.000	0.76	خودرو	8808.24	-0.68	308.95	0.000	0.74
وکار	-1762.78	0.21	524.33	0.000	0.82	خاور	960.68	0.11	385.44	0.000	0.80
سکارون	456.48	-0.04	801.87	0.000	0.88	سرود	39.04	0.01	592.59	0.000	0.86

نگاره ۳: آزمون فرضیه پژوهش

آزمون دونمونه‌ای	آماره t	P-Value
مستقل t	0.685	0.496

نتایج آزمون فرضیه‌ها، ارائه شده در نگاره ۳، حاکی از رد H_0 و پذیرش H_1 است. به این معنی که "گزارش مشروط حسابرسی در بورس اوراق بهادار تهران، دارای بار اطلاعاتی برای استفاده‌کنندگان از صورت‌های مالی نیست."

نتیجه‌گیری

هدف از پژوهش حاضر بررسی تأثیر گزارش مشروط حسابرسی بر روی قیمت و بازده سهام شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران بود. در پژوهش سعی شد تا با بررسی تفاوت بازده غیرعادی حاصل از انتشار گزارش مشروط حسابرسی در فاصله زمانی ۳۰ روز پس از انتشار گزارش، به این سؤال که آیا گزارش مشروط حسابرسی دارای بار اطلاعاتی است یا خیر؟ پاسخ داده شود. در این راستا، پژوهشگران جهت کنترل سایر متغیرها شامل، ویژگی‌های صنعت، درآمدهای غیرمنتظره و متغیرهای کلان اقتصادی از نمونه‌گیری جفتی و مدل بازار استفاده کردند.

یافته‌های پژوهش بیانگر نبود وجود تفاوت معنی‌دار بین بازده غیرعادی حاصل از انتشار گزارش مشروط و مقبول حسابرسی است. به عبارت دیگر، با استناد به نتایج مزبور می‌توان ادعا کرد که گزارش مشروط حسابرسی نسبت به گزارش مقبول، برای استفاده‌کنندگان، دارای محتوای اطلاعاتی افزون بر سایر گزارش‌ها نیست.

نتیجه پژوهش، با یافته‌های پژوهش‌های شباهنگ و خاتمی (۱۳۷۷)، حساس یگانه و مدنی (۱۳۸۳)، باسکین (۱۹۷۲)، هوتون (۱۹۸۳)، روبرتسون (۱۹۸۸)، پوچیتا و همکاران (۲۰۰۴) و الثانییت و همکاران (۲۰۰۸) در یک راستا و نتیجه آن‌ها را مورد تأیید قرار می‌دهد. به نظر پژوهشگران عوامل زیر می‌توانند دلیلی برای توجه نکردن استفاده‌کنندگان از صورت‌های مالی به گزارش مشروط حسابرسی باشد:

- (۱) آگاه نشدن به موقع سرمایه‌گذاران و استفاده‌کنندگان از مندرجات گزارش حسابرس.
- (۲) در دسترس نبودن چنین اطلاعاتی.
- (۳) نداشتن دانش کافی استفاده‌کنندگان جهت تجزیه و تحلیل گزارش حسابرسی و اعمال آن در تصمیم‌های مربوط به سرمایه‌گذاری.
- (۴) آموزش ندیدن سرمایه‌گذاران در بورس اوراق بهادار تهران.

منابع و مآخذ

منابع فارسی

۱. میگز، والتر بی؛ ویتینگتون، ا. ری؛ پینی، کورت و میگز، رابرت اف. (۱۳۸۵). **اصول حسابرسی**، عباس ارباب سلیمانی و محمود نفری، تهران، سازمان حسابرسی.
۲. حساس یگانه، یحیی و قاسمی، محسن (۱۳۸۴). "محتوای اطلاعاتی کسری ذخایر مورد اشاره در گزارش حسابرسی" **بررسی‌های حسابداری و حسابرسی**، شماره ۴۲، ۳۹-۲۱.
۳. حساس یگانه، یحیی و مدنی، سید محمد حسین (۱۳۸۳). "تأثیر گزارش حسابرس مستقل در تصمیم‌گیری اعتباردهندگان (بانک‌های ایران)" **فصلنامه مطالعات حسابداری**، شماره ۶، ۱۲۷-۱۱۳.

۴. سازمان بورس اوراق بهادار تهران (۱۳۸۶). دستورالعمل اجرایی افشای اطلاعات شرکت‌های ثبت شده نزد سازمان، لینک مربوطه:
<http://www.seo.ir/portal.aspx?tabid=410>
۵. شباهنگ، رضا و خاتمی، محمد علی (۱۳۷۸). "تأثیر شروط حسابرسی بر قیمت سهام و بر تحلیل صورت های مالی سالانه توسط کارگزاران بورس اوراق بهادار تهران" **اقتصاد و مدیریت**. شماره ۴۰، ۵۰-۲۳.
۶. کمیته فنی سازمان حسابرسی (۱۳۸۴). **استانداردهای حسابرسی**. تهران، سازمان حسابرسی.
۷. کمیته فنی سازمان حسابرسی (۱۳۸۱). **استانداردهای حسابداری**. تهران، سازمان حسابرسی، نشریه شماره ۱۶۰.
۸. محسنی دمنه، قاسم. (۱۳۸۵). "چگونگی آزمون مدل ارزشیابی دارایی‌های سرمایه‌ای" **حسابرس**، شماره ۳۳، ۹۱-۸۴.
۹. عبدالخلیق، راشد. (۱۳۷۹). **پژوهش‌های تجربی در حسابداری: دیدگاه روش شناختی**، محمد نمازی. شیراز: دانشگاه شیراز.
۱۰. نیکخواه آزاد، علی (ترجمه) (۱۳۷۹). **بیانیه مفاهیم بنیادی حسابرسی**، تهران، کمیته تدوین رهنمودهای حسابرسی - سازمان حسابرسی، نشریه شماره ۱۲۱.

منابع انگلیسی

11. Al-Thuneibat, Ali A.; Ahmad Khamees, Basheer & Al-Fayoumi, Nedal A. (2008). "The Effect of Qualified Auditors' Opinions on Share Prices: Evidence From Jordan" **Managerial Auditing Journal**. Vol. 23 No. 1, pp. 84-101.
12. Ameen, C.; Elsie, C. M. & Guffey, M. D. (1994). "Information content of the qualified audit opinions for over-the-counter

- firm" **Journal of Business Finance & Accounting**. Vol. 21 No. 7, pp. 997-1011.
13. Ball, Ray; Walker, R. G. & Whittred, G. P. (1979). "Audit Qualifications and Share Prices" **ABACUS**. Vol. 15 No. 1, pp. 22-33.
 14. Ball, Ray and Brown, Phillip. (1968). "An Empirical Evaluation of Accounting Income Numbers" **Journal of Accounting Research**. Vol. 6 No. 2, pp. 158-178.
 15. Banks, D. W. and Kinney, W. R. (1982). "Loss contingency reports and stock prices: an empirical study" **Journal of Accounting Research**. Vol. 20 No.1, pp. 240-254.
 16. Baskin, E. F. (1972). "The communicative effectiveness of consistency exceptions" **Accounting Review**. Vol. 47 No. 1, pp. 38-51.
 17. Beaver, William H. (1968). "The Information Content of Annual Earnings Announcements" **Empirical Research in Accounting: Selected Studies**. Vol. 6 No. 3, pp. 67-92.
 18. Chen, Charles J. P. & Zhao, R. (2000). "An emerging market's reaction to initial modified audit opinions: evidence for the Shanghai Stock Exchange" **Contemporary Accounting Research**. Vol. 17 No. 3, pp. 429-55.
 19. Elliott, J. A. (1983). "'Subject to' audit opinions and abnormal security returns" **Journal of Accounting Research**. Vol. 20, No. 2, pp. 617-638.
 20. Elliott, J. A. (1982). The Association of Qualified Audit Opinions and Security Returns. Ph.D. dissertation, **Cornell University**.
 21. Fields, L. Paige & Wilkins, Michael S. (1991). "The Information Content of Withdrawn Audit Qualifications: New Evidence on the Value of "Subject-To" Opinions" **Auditing: A Journal of Practice & Theory**. Vol. 10 No. 2, pp. 62-69.

22. Firth, Michael (1980). "A note on the impact of audit qualifications on lending and credit decisions" **Journal of Banking & Finance**. Vol. 4 No.3, pp. 257-267.
23. Firth, Michael (1978). "Qualified Audit Reports: Their Impact on Investment Decisions" **The Accounting Review**. Vol. 4 No.3, pp. 643-650.
24. Ghosh, Saibal. (2007). "External Auditing, Managerial Monitoring and Firm Valuation: An Empirical Analysis for India" **International Journal of Auditing**. Vol. 11 No. 1, pp. 1-15.
25. Hendriksen, Eldon S. & Van Breda, Michael F. (1992). **Accounting Theory**. America, American Institute of Certified, Fifth Edition.
26. Herbohn, Kathleen; Rangunathan, Vanitha & Garsden, Robert (2007). "The horse has bolted: revisiting the market reaction to going concern modifications of audit reports" **Accounting and Finance**. Vol. 47 No. 3, pp. 473-493.
27. Houghton, Keith A. (1983). "Audit Reports: Their Impact on the Loan Decision Process and Outcome: An Experiment" **Accounting & Business Research**. Vol. 14 No. 53, pp. 15-20.
28. King, Benjamin F. (1966). "Market and Industry Factors in Stock Price Behavior" **The Journal of Business**. Vol. 39 No. 1, pp. 139-190.
29. Pucheta, M. C.; Vico, A. & Garcia, M. A. (2004). "Reaction of the Spanish capital market to qualified audit reports" **European Accounting Review**. Vol. 4 No. 2, pp. 261-280.
30. Robertson, Jack C. (1988). "Analysts' Reactions to Auditors' Messages in Qualified Reports" **Accounting Horizons**. Vol. 3 No. 3, pp. 82-89.

31. Shevlin, Terry & Whittred, Greg (1984). "Audit Qualifications and Share Prices: Further Evidence" **Australian Journal of Management**. Vol. 9 No. 1, pp. 37-52.
32. Soltani, Bahram (2000). "Some Empirical Evidence to Support the Relationship Between Audit Reports and Stock Prices-The French Case" **International Journal of Auditing**. Vol. 4 No. 3, pp. 269-291.